

STRANI RATNI BRODOVI U SPLITU DO PRVOGA SVJETSKOG RATA

UDK: 94 (497.5 Spli) "1886/1914"
629.5:355.4 (497.5 Split) "1886/1914"
Primljeno: 23. III. 2009.
Pregledni rad

Mr. sc. GORDANA TUDOR
Hrvatski pomorski muzej
Glagoljaška 18
21000 Split, HR

Od kraja osmog desetljeća 19. stoljeća pa do početka Prvoga svjetskog rata dalmatinski tisak zabilježio je veći broj dolazaka ratnih brodova prijateljskih zemalja u Split. Prema objavljenim vijestima najčešći posjetitelji bili su njemački ratni brodovi te brodovi iz sastava Britanske sredozemne flote.

Ključne riječi: ratne mornarice, 19. stoljeće, posjete Splitu

Prijateljski boravci stranih ratnih brodova u teritorijalnome moru i unutrašnjim vodama druge države uobičajeni su u mirnodopsko doba i odvijaju se po točno određenim pravilima u skladu s međunarodnim pravom.

Austrija je nakon pada Venecije dobila cijeli mletački posjed na Jadranu i u burnim europskim događanjima zadržala ga do Požunskog mira godine 1805. Nakon kratkotrajne francuske vladavine Jadran je od godine 1814. ponovno u austrijskim rukama, a Venecija je sa svojim arsenalom glavna luka Monarhije. Takva situacija trajala je do revolucionarne 1848. godine i pobune u Veneciji kojom prigodom je Austrija izgubila gotovu svu svoju flotu jer su se mornari i časnici, najvećim dijelom Talijani, stavili na stranu pobunjenika. Premda je Venecija godine 1849. ponovno vraćena u sastav Austrije, više nije bila glavna ratna luka, već je to postao Trst. Dolaskom danskog viceadmirala Dahlerupa na čelo Austrijske mornarice počinje njezin ubrzani razvitak: grade se moderni

ratni brodovi i nova ratna luka, Pula, a visoki časnički kadar njemačkog podrijetla postaje dominantan.

Austrijsko ratno brodogradništvo sudjelovalo je u nekim međunarodnim ratnim operacijama (protiv Egipta, Danske), ali u početku nije odlazilo u prijateljske posjete drugim državama. Međutim, ratni brodovi drugih zemalja relativno rano počeli su uplovljavati u jadranske luke. U prvoj fazi radilo se o pojedinačnim dolascima brodova koji bi najčešće posjetili samo jednu jadransku luku. Najčešće je to bio Zadar, glavni grad Dalmacije, ali i Dubrovnik, koji je do godine 1886. bio ratna luka.¹ Jedan od prvih stranih brodova koji je u srpnju 1843. godine posjetio Dubrovnik bila je korveta Američke ratne mornarice *Fairfield*, sa 24 topa i 200 članova posade. Brod kojim je zapovijedao kapetan Nicholson usidrio se kod otoka Lokruma.²

Nakon poznate pobjede nad talijanskom flotom pod Visom godine 1866., i Vis postaje luka u koju pristaju strani ratni brodovi, odajući na taj način počast domaćoj mornarici. Zanimljivo je da je prvi strani brod koji je, godinu dana nakon bitke, uplovio u višku luku bio talijanski ratni brod *Cofienza*, sa 50 članova posade i četiri topa. U prosincu godine 1867. stigao je iz Brindisija kako bi se u luci opskrbio ugljenom. Zapovjednik, poručnik bojnog broda Francesco Asolini je nakon telegrafskog kontakta s nadležnima u Italiji pristao u luci Sv. Juraj i u dogovoru s tadašnjim zapovjednikom otoka i otočkih tvrđava, inače jednim od dva Hrvata koji su bili zapovjednici brodova u viškoj bitci, Jurjem Milošićem, odmah dobio traženi ugljen. Zatim je brod u pratnji pilota napustio luku, ali se, zbog jake bure koja nije dopuštala plovidbu, morao vratiti natrag.³

Split u početku nije bio osobito zanimljiv stranim ratnim brodovima pa prvi spomen o dolasku takvog broda nalazimo tek godine 1886. u zadarskom *Narodnom listu*, gdje dopisnik iz Splita piše: *Jučer (26. travnja) ovdje se je usidrio jedan kraljevski brik talijanski. Ovo je prvi ratni brod koji vidim u našoj luci u 42 godine moga života.*⁴

Od sljedeće godine situacija se mijenja i od tada pa do početka Prvoga svjetskog rata strani ratni brodovi su više ili manje redovito pristajali u Splitu. Na njima su često plovili pripadnici najviših slojeva europske aristokracije koji su služili u Mornarici svoje zemlje pa su takvi dolasci i podrobnije zabilježeni u tadašnjem tisku.

U siječnju godine 1887. u Split je stigao talijanski ratni brod *Castelfidardo* sa 484 člana posade.⁵ Najprije se usidrio na vanjskom dijelu Dige, a potom je

bacio sidro u poljudskoj luci. Zapovjednik, kapetan bojnog broda princ Gustavo Colonna di Stigliano posjetio je u pratnji talijanskog konzula u Splitu odvjetnika Zanetti-Bianca, gradonačelnika Bulata, lučkog kapetana i vojnog zapovjednika grada, koji su mu isti dan uzvratili posjet. Splitski Talijani priredili su im srdačan doček u prostorijama Società filarmonica na kojem je bio i dr. Ante Bajamonti. O otmjenim manirama, ali jednostavnom i pristupačnom ponašanju zapovjednika, inače člana jedne od najpoznatijih talijanskih aristokratskih obitelji, napisani su hvalospjevi u domaćem tisku. Gradske vlasti omogućile su talijanskim časnicima posebno plovilo kojim su obišli grad i okolicu. Odlazeći za Gruž, posada *Catelfidarda* pozdravila je grad sa sedam topovskih plotuna.⁶

U rujnu iste godine prvi put je u Jadran doplovio dio Britanske sredozezne flote. Englezi su faktički zauzeli otok Maltu 1800. godine, a odredbama Bečkog kongresa to je i službeno potvrđeno. Od tada Englezi drže jedan dio svojeg brodovlja u Sredozemlju. Sredozemna flota sa sjedištem na Malti bila je dio Britanske kraljevske mornarice, a dužnost zapovjednika flote bila je jedna od najprestižnijih. Na admiralskom brodu HMS *Alexandra* nalazio se zapovjednik Sredozemne flote vojvoda od Edinburgha sa suprugom, Marijom Aleksandrovnom, kćerkom ruskog cara Aleksandra II. i sestrom tadašnjeg cara Aleksandra III. Osim admiralskog broda u Jadran su došli i HMS *Dreadnought*, na kojem su tom prigodom plovili princ Ljudevit od Batemberga i princ George od Walesa, poslije kralj George V. Inače je budući kralj kao poručnik služio na *Alexandri* tijekom 1887. i 1888. godine. U sastavu plovili su i *Temeraire*, *Colossus*, *Agamemnon*, *Scout*, *Heela*, *Poliphemus*, *Albacore*, *Thunderer* i *Surprise* (svi britanski ratni brodovi nose ispred prefiks HMS, *Her Maesty Ship - brod Njezina Veličanstva*).⁷

U vrijeme dok je flota boravila u Zadru, vojvotkinja Marija od Rusije s pratnjom posjetila je jahtom *Surprise* Trogir i Split. U pratnji lučkog poglavara i don Frane Bulića obišla je katedralu, Eskulapov (Jupiterov) hram, Peristil, muzej i druge gradske znamenitosti. Posjet salonitanskim iskopinama pokvarila je kiša.⁸

Premda je bio predviđen posjet Splitu i drugim dalmatinskim lukama, španjolsko ratno brodovlje je u ljeto 1888. godine samo svratilo na Vis i odmah produžilo za Pulu i Trst.⁹

Nekoliko mjeseci kasnije, 24. studenoga, odred ratnog brodovlja carske Njemačke na svom se putovanju po Dalmaciji zaustavio nenadano u Splitu.

Brodovlje je pri dolasku pozdravilo grad pucanjem iz topova. Kako tada u gradu nije bilo topova, na otpozdrav gostima razvijena je zastava na Hrvojevoj kuli. Zapovjednik podadmiral pl. Holmann izjavio je da je jedini razlog pristajanja u trajanju od nekoliko sati njegova želja da posjeti splitske i solinske znamenitosti. Domaće vlasti su udovoljile njegovoj želji. Zapovjednik i dvadeset časnika su u pratnji domaćina, njemačkog potkonzula I. D. Ilića i pristava Muzeja, profesora Rutara, obišli starine i čak se popeli na zvonik. Poslije su razgledali i solinske iskopine. U 15 sati su se vratili na brod, digli sidra i otplovili, a glazba ih je po nalogu Općine pozdravljala "*svojim milozvucim*". Brod je iz Splita otplovio za Meljine u Boki kotorskoj.¹⁰ Njemačka flota je u prosincu godine 1889. ponovno posjetila neke dalmatinske luke ali nije pristajala u Splitu. U tisku je zabilježen njihov boravak na Rijeci, Visu, Korčuli, Gružu i Kotoru.¹¹

Tijekom godine 1891. u Splitu su se izmjenjivali dolasci domaćih i stranih ratnih brodova. U veljači je u višednevni posjet stigao dio njemačke carske flote pod zapovjedništvom kontraadmirala Schrödera. Eskadru se sastojala od admiralskog broda *Kaiser* i brodova *Preussen*, *Deutschland*, *Friedrich Karl* i *Pfeil* s više od 2500 članova posade.¹² Bilo je planirano da za vrijeme njihova boravka austrougarsko i njemačko brodovlje održi zajedničku vježbu gađanja.

Doček njemačkih gostiju bio je iznimno svečan, cijeli je grad bio okičen zastavama. Dio austrougarskog ratnog brodovlja koje se u to vrijeme nalazilo u južnoj Dalmaciji i na Visu, zaplovilo je prema Splitu kako bi pozdravili njemačke goste. Iz Zadra je ratnim parobrodom *Andreas Hoffer* krenuo u Split dalmatinski namjesnik podmaršal David kako bi im, u ime Vlade, zaželio dobrodošlicu. Njemačka flota pristala je u Poljudu 20. veljače u 13.30. Nakon izmjene topovskih salvi između gostiju i domaćina, goste su pozdravili savjetnik Namjesništva lučki poglavar Tončić u ime namjesnika koji je kasnio u dolasku, i gradonačelnik dr. Bulat. Po svom dolasku namjesnik je također učinio kurtoazne posjete njemačkom i austrougarskom admiralu, pozdravljen topovskom salvom. Uvečer je namjesnik za njemačke goste priredio *diner* u zgradi Lučkog poglavarstva. Nazočili su mu kontraadmiral Schröder sa svojim stožerom, glavnim liječnikom i zapovjednicima brodova, austrougarski kontraadmiral Hinke sa svojom pratnjom, te predstavnici vojnih i civilnih vlasti Splita zajedno s njemačkim vicekonzulom Ilićem. Sala u kojoj se održavalo primanje bila je ukrašena egzotičnim biljkama, njemačkim i austrijskim zastavama te

portretima Franje Josipa I. i njemačkog cara. Tijekom *dinera* domaćini i gosti izmjenjivali su zdravice u čast njemačkog i austrijskog cara, a Vojna glazba odsvirala je himne dviju država. Kontraadmiral Schröder uputio je posebnu zdravicu namjesniku zaželjevši brzo ozdravljenje njegovoj bolesnoj supruzi. Za vrijeme prijama splitska Narodna glazba svirala je ispred zgrade Lučkog poglavarstva, a potom je obišla glavne gradske ulice svirajući koračnice.

Sutradan je kontraadmiral Hinke priredio ručak u čast gostiju, koji je također protekao u dizanju zdravica. Posebno su pozdravljeni mornarički časnici kraljevskog roda: s njemačke strane princ Henrich, a s austrijske nadvojvoda Karlo Stjepan, poslije redoviti posjetilac i dobri poznavalac Splita i dalmatinske obale. Boravak u gradu nije mogao proći bez upoznavanja s kulturno-povijesnim znamenitostima Splita i okolice. Kontraadmiral Schröder je zajedno s časnicima obaju eskadri, predstavnicima gradskih vojnih i civilnih vlasti i dijelom građanstva posjetio rimske iskopine u Solinu uz vodstvo don Frane Bulića. Dio posjetitelja stigao je u Solin kočijama, a dio barkama. U Solinu im je, nakon obilaska, serviran *lunch*. I sljedećih dana održavani su svečani banketi. Tako je i Općina u čast gostiju priredila veliki *sobet* na kojem su, uz ranije spominjane goste, bili i biskup sa crkvenim dostojanstvenicima te strani konzuli. Ponovno su ispijane zdravice, a njemački gosti izrazili su osobitu zahvalnost domaćinima i građanstvu na srdačnom dočeku. Za vrijeme *sobeta* svirala je Narodna glazba i orkestar *Tamburaši*, koji su činili mladi Splitski odjeveni u narodno ruho. Glazba je poslije nastavila svirati na Rivi, svečano ukrašenoj, na kojoj se skupilo više od 1000 građana. Brigom Općine zapaljeni su vatrometi, koji su u mirnoj noći pod mjesecinom pružali izuzetan prizor na oduševljenje prisutnih.¹³

"Domaće" i njemačko ratno brodovlje bilo je desetak dana usidreno u vodama ispred Kaštel Sućurca. Časnici su dolazili na kopno i odatle išli u razgledanje okolice. Jedan dan je skupina od 50 časnika otišla vlakom na izlet na slapove Krke, drugi dan su razgledali Kaštela oduševljeni izgledom i čistoćom mjesta. Za vrijeme boravka bilo je dopušteno razgledavanje brodova pa su iz Splita i okolnih mjesta dolazili građani i divili se impozantnim njemačkim krstašima. Pomorski časnici su veoma ljubazno primali posjetitelje i bili im na usluzi.

Nakon što je austrougarska flota napustila Kaštelanski zaljev i otplovila u Rijeku, započele su vježbe njemačke eskadre. Brodovi su pucali iz topova, is-

paljivali *torpedače* (torpeda) i bacali bombe. Električna svjetlost s admiralskog broda *Kaiser* omogućavala je publici da s obale promatra taj neobični prizor. Međutim, nakon završetka vježbi, brodovi su dignuli sidra i otputovali put Napulja, i to bez ikakva pozdrava.¹⁴

Za lipanj iste godine bio je najavljen dolazak dijela Britanske ratne mornarice pod zapovijedanjem viceadmirala Sir Anthonyja Hoskinsa i njihov boravak u Trstu, Puli, Rijeci, Zadru i Splitu. Međutim, upravo u to vrijeme, u uvali Saldun kod Trogira održani su veliki vojni manevri Austrougarske mornarice, koje je pratio i sam car Franjo Josip I., pa je dolazak Engleza u Split bio prolongiran za nekoliko dana.

Iako u daleko manjem opsegu nego kod prethodnog dolaska njemačke flote, ponovile su se uobičajene kurtoazne aktivnosti. Viceadmiral Hoskins posjetio je načelnika Bulata u općinskom uredu, a ovaj mu je uzvratilo posjet na brodu, gdje su se dugo zadržali u srdačnom razgovoru. Engleski zapovjednik zahvalio je za vodu koju je općinska uprava stavila na raspolaganje brodovlju, i Bulatu pokazao carevu sliku koja mu je darovana u Rijeci. Pri odlasku s broda načelnik je pozdravljen podizanjem austrijske zastave i sa devet hitaca iz topova. Boravak Engleza popratila je Narodna glazba "*udaranjem na obali*" u njihovu čast.¹⁵

Premda su se svi ovi dolasci odvijali prema ustaljenim i općeprihvaćenim uzusima diplomatske prakse, nije nam poznato da je Monarhija imala poseban propis o takvim posjetima sve do godine 1893.. Tada su stupila na snagu "Pravila o posjetu i prijemu u austrijskim i mađarskim vodama ratnih brodova prijateljskih zemalja" (Norma sull'ammisione e sul trattamento alle coste austriache ed ungariche dei bastimenti da guerra di nazioni amiche) koja je Franjo Josip I. potvrdio Carskom rezolucijom od 16. lipnja 1893. Stupanjem na snagu ovog propisa prestale su vrijediti odredbe po kojima su postupali lučki zdravstveni uredi od godine 1866., a dijelom su se odnosile na istu problematiku.¹⁶ Pravila koja su sadržavala 22 članka detaljno su regulirala postupak u svezi s dolaskom stranih ratnih brodova prijateljskih zemalja. Bio je dopušten dolazak stranih ratnih brodova, ali su postojala i neka ograničenja koja u sličnim aktima susrećemo i danas. Tako je npr. bilo propisano da u jednoj luci mogu istovremeno biti samo tri ratna broda iste zastave, odnosno ukupno šest u cjelokupnim teritorijalnim vodama, da njihov boravak ne može trajati duže od osam dana i slično. Međutim, sve te odredbe mogle su se mijenjati u po-

sebnim slučajevima, bilo iz razloga više sile (opasnosti od pogibelji na moru) bilo diplomatskom dogovorom.

Isto tako, točno je bio predviđen način ponašanja nakon ulaska u luku i tijekom boravka u njoj. Zapovjednik je obvezatno morao prijaviti lučkim i sanitarnim vlastima sve potrebne podatke: od zastave, broja i zdravstvenog stanja posade, broskog naoružanja, mjesta odakle su krenuli, predviđenog vremena trajanja boravka itd. Za vrijeme boravka u luci strani ratni brod dužan je poštovati sve domaće carinske, policijske i lučko-sanitarne odredbe, s kojima ga moraju upoznati nadležne mjesne vlasti. Strani brodovi nisu smjeli vršiti nikakve radove geodetske i hidrografske prirode, snimati teren ili poduzimati druga istraživanja. Isto tako, vršenju održavanju vojnih vježbi moglo se pristupiti tek nakon primljenog odobrenja. Pravila su određivala i izlazak posade na kopno: morali su biti nenaoružani, a samo časnici i dočasnici mogli su na kopnu nositi hladno oružje, koje je sastavni dio njihove odore. U Pravilima je postojala i odredba koja je zabranjivala izvršenje smrtnih kazne za vrijeme boravka broda u luci ili teritorijalnim vodama Monarhije.¹⁷

Ubrzo nakon početka primjene navedenih pravila, englesko veleposlanstvo u Beču najavilo je dolazak Sredozemne flote u Jadran. Flota je trebala krenuti iz Valone i obići brojne luke na istočnoj obali Jadrana: Kotor, Dubrovnik, Gruž, Klek, Mali Ston, Split i Zadar. Na žalost, do dolaska nije došlo jer se u međuvremenu dogodila tragedija engleskog ratnoga broda *Victoria*.¹⁸ Englezi su ponovno došli godine 1894.. Već spominjana ratna jahta *Surprise* na putu s Krfa prema Veneciji, prva je, u svibnju, stigla u Split. Zapovjednik kap. Arhibald J. Carter i 115 članova posade doveli su suprugu i dvoje djece zapovjednika Sredozemne flote admirala Seymoura.¹⁹

Nekoliko dana kasnije, 10. lipnja, prva divizija engleskog brodovlja koja se sastojala od oklopnjača *Sans Pareiled* i *Howe* te krstarica *Edgar* i *Sconut* usidri-la se iza splitske Đige i zadržala se u gradu tri dana.²⁰ Razmijenjene su uobičajene protokolarne obveze i nakon toga časnici su mogli krenuti u upoznavanje s gradom. "*Narodna glazba je, inicijativom občine, udarala biranih komada na čast engleskog brodovlja. Obala puna ko šipak, uz mnoštvo engleskih častnika. Kao uvijek, tako se glazba i ovaj put opoštenila.*"

Skupina viših engleskih časnika nazočila je kazališnoj predstavi koja je održana u prepunom novom Kazalištu. "*U njihovu čast odsvirana je engleska himna*

koja je slušana stoječke. Za vrijeme pauze između činova, časnici su, u pratnji načelnika dr. Bulata i gospode Lukšića i Mikačića, lučkog i političkog poglavara, razgledali divni naš foyer i o kazalištu se najpovoljnije izrazili. Počasćeni su sladoledom, likerom i pivom."²¹ Iz Splita je englesko brodogradništvo krenulo prema Metkoviću, pa u Dubrovnik i Boku. Zbog velike pomorske svečanosti prokopa Kielskog kanala održane je u lipnju godine 1895. uz prisutnost više od 100 ratnih brodova različitih država i 50 tisuća mornara brodovi nisu išli na uobičajena putovanja.²²

Sljedeći dolazak stranog ratnog broda u Split bilježi se tek godine 1897., kada je 1. veljače u luku prispio talijanski *Miseno* s učenicima Ratne mornarice. Brodom je zapovijedao poručnik bojnog broda Eugen Trifari, koji je po dolasku u grad, u pratnji talijanskog konzula Giacchija, "*pohodio poglavicu mjesne vojničke uprave, kotarskog i lučkog poglavara i općinu*". Domaćini su isti dan poslije podne uzvratili posjet na brod *Miseno*. Za vrijeme boravka u Splitu talijanski časnici izrazili su želju da sudjeluju u plesu sokolaša, na što im je jedan član Uprave uručio pozivnicu.²³

Engleski bojni brod torpednjača *Vulcan* pod zapovjedništvom R. W. Whitea stigao je iz Venecije u Split 9. listopada 1898. godine. Brod sa 436 članova posade zadržao se samo jedan dan, ali su obavljene uobičajene formalnosti između gostiju i domaćina. Iz Splita Englezi su otišli u Gruž, gdje su se zadržali nekoliko dana.²⁴

Dio Britanske sredozemne flote ponovno je posjetio Split godine 1900. Dana 9. srpnja u vode oko Trsta prispjelo je četrdesetak engleskih ratnih brodova. Flotom je zapovijedao viceadmiral Sir John A. Fisher, zapovjednik Sredozemne flote na admiralskoj jahti *Surprise*. Nekoliko dana kasnije eskadra se podijelila u manje skupine i otplovila na različite strane. Dio brodogradništva zaputio se u Rijeku pa zatim otplovio put Taranta u Italiji. Dva bojna broda i jedan križar otputovali su prema Zadru i potom u Veneciju; jedan bojni brod i jedan križar u Gruž i Dubrovnik pa u Valonu, a jedan bojni brod, tri križara i dva odjeljenja torpednjača u Šibenik i zatim na Krk. Prema Splitu su se, pod zapovjedništvom kapetana Honorablea Asshetona Curzon Howea, uputili bojni brod *Ocean*, krstarice *Vulcan*, *Pyramus* i *Dryad* te odjeljenje od šest torpednjača.²⁵

Brodovi su se usidrili u splitskoj luci 19. srpnja, a zapovjednik Howe je 20. srpnja obavio službene posjete Kotarskom i Lučkom poglavarstvu, načelniku i

vojnom zapovjedniku. Na Howeovu zamolbu uzvratni posjet zakazan je za 21. srpnja, kada je na brodu *Ocean* priređen *sobet* za domaćine i njihove supruge. Za vrijeme prijama na svečano okićenoj i osvijetljenoj obali Narodna je glazba svirala u čast gostiju.²⁶

Idućih godina zabilježeni su dolasci stranih ratnih brodova u pojedine dalmatinske luke, ali Split nije bio među njima. Tako se godine 1904. dio američkog ratnog brodovlja zadržao samo u vodama oko Rijeke i nije posjetio Dalmaciju.²⁷ Slično je bilo i godine 1906., kada su održane velike pomorske vježbe Austrougarske ratne mornarice; englesko ratno brodovlje zadržalo se samo u južnoj Dalmaciji, Dubrovniku i Boki kotorskoj, a japanska eskadra je godine 1907. posjetila samo Trst i Rijeku.²⁸

U ljetnim mjesecima godine 1908. Jadranom su plovili različiti engleski ratni brodovi. Premda nije pristao u Splitu, za onodobni tisak bio je zanimljiv boravak broda *Hussar* u Skradinu. Na brodu koji je imao 110 članova posade putovale su i dvije gospođe, supruge časnika. Po dolasku u Skradin časnici su obišli grad i potom slapove Krke, a gospođe su cijelo vrijeme fotografirale seljake u narodnim nošnjama.²⁹ Engleska eskadra koju je činilo pet bojnih brodova s ukupno 3.896 članova posade stigla je početkom srpnja iste godine u Trst, a potom i u Dalmaciju. Nekoliko dana u Splitu je boravio dio eskadre, brodovi *Prince of Wales* i *Goliath*, koji su potom otplovali prema Krfu.³⁰

Dana 4. siječnja godine 1910. prvi put su posjetile Split tri francuske "bojne lagje": Jules Ferry, Victor Hugo i Ernest Renan. Kontraadmiral Pivet, zapovjednik, posjetio je Poglavarstvo, načelnika i vojnu vlast. Domaćini su im odmah uzvratili posjet. Francuski brodovi boravili su u gradu do 7. siječnja i zatim otputovali u Tunis.³¹

U svibnju godine 1911. engleska kraljica Alexandra, udovica kralja Edvarda VII., doplovila je kraljevskom jahtom *Victoria and Albert* u Šibenik. Jahtu su pratila tri ratna broda: *Suffolk*, *Stag* i *Desperade*. Za razliku od ranijeg boravka godine 1893., kada je kao princeza od Walesa posjetila Split, ovaj put se zadržala samo u obilasku Šibenika i slapova Krke.³² U srpnju iste godine tisak je zabilježio i prvi dolazak jednog ruskog ratnog broda u Split. Topovnjača *Chiwinez*, sa 155 članova posade, kojom je zapovijedao kapetan fregate Volkov, osim Splita posjetila je Vis, Hvar i Zadar.³³

U rujnu slijedeće godine, 1912., njemačka krstarica *Vineta* krenula je s Malte na putovanje po Jadranu. Nakon boravka u Kotoru i Gružu boravila je

nekoliko dana u splitskoj luci, uz obavljanje ustaljenih protokolarnih aktivnosti.³⁴

Godine 1913. došlo je do zaoštavanja međunarodne situacije na najjužnijem dijelu Jadranskog mora. Za Prvoga balkanskog rata Crnogorci su opsjedali Skadar, koji je bio u turskoj vlasti, unatoč protivljenju velikih sila. Stoga su se Austro-Ugarska, Italija, Engleska i Njemačka, uz pristanak Rusije, ali bez sudjelovanja njezina brodograditelja, odlučile za flotnu demonstraciju protiv Crne Gore u njezinim teritorijalnim vodama. Dio austrougarskog brodograditelja ostao je u bokokotorskim vodama, a dio (*Erzherzog Franz Ferdinand, Radetzky, Zrinyi* i neke manje jedinice) je upućen u crnogorske teritorijalne vode. Njemačka je poslala krstaricu *Breslau*, a Italija brodove *Ammiraglio di Saint Bon* i *Francesco Ferruccio*. Zapovjednik austrougarske eskadre za demonstraciju i ujedno član Međunarodnog admiralskog vijeća u Skadru bio je kontraadmiral Maksimilijan Njegovan, Hrvat, koji je poslije postao i zapovjednik cjelokupne Austrougarske mornarice. Na čelu Admiralskog vijeća bio je Englez Burney.³⁵

Dok su se engleski ratni brodovi, linijski brod *King Edward VII*, krstarica *Dartmouth* i mala krstarica *Defence* nalazili u vodama oko Krfa, iz Venecije je u Split stigla admiralska jahta *Enchantress*. Premda štura, vijest o dolasku jahte osobito je zanimljiva, jer su njome u Split doputovali tadašnji engleski ministar predsjednik H. H. Asquit u pratnji prvog lorda Admiraliteta ministra mornarice Winstona Churchilla i admirala Moorea. "*Prekjučer prispješe u Split na naročitom jahtu. Pregledali su grad, starine, ovdje i u Solinu, a sinoć otputovali dalje.*"³⁶ Nije nam poznato da se pri kasnijim dolascima Churchilla u Split spominjao ovaj posjet. Iz Splita admiralska je jahta krenula put juga i usidrila se u dubrovačkom akvatoriju, ispred Sv. Jakova. Ubrzo je u Dubrovnik stigla i torpednjača *Wildfang* s predsjednikom međunarodne blokadne flote Burneyom, koji je došao posjetiti visoke engleske ličnosti, s kojima se u povjerljivom razgovoru zadržao više od dva sata. Istog dana poslijepodne jahta je otplovala put Krfa.³⁷

Prvi svjetski rat prekinuo je uplovljavanja u Split ratnih brodova prijateljskih zastava. Uobičajeni dolasci bit će nastavljeni tek od godine 1924., kada je dio britanske Sredozemne flote prvi put službeno posjetio Split i novu državu.³⁸

KRATICE

AM	Annuario Marittimo, Trst
SD	Smotra Dalmatinska, Zadar
NL	Narodni list, Zadar
NJ	Naše Jedinstvo, Split

BILJEŠKE

- ¹ *Pošto je luka Gruž Dubrovnik prestala biti ratnom lukom.* NL, 19.5.1886., 3. Rješenjem od 5. svibnja 1886. luka Gruž - Dubrovnik prestala je postojati kao utvrđeno mjesto, te će "odsele biti otvoreni grad".
- ² *Ragusa, 29. luglio.* Gazzetta di Zara, 4. 8. 1843., 1. *Fairfield* je bio prvi u nizu američkih ratnih brodova istog imena i u službi se nalazio od 1828. do 1852. godine uglavnom štiteći američke interese u raznim dijelovima svijeta, Sredozemlju, Meksiku, Brazilu i Čileu. Četrdesetih godina, kao admiralski brod komodora C. W. Morgana, nalazi se u Sredozemlju, sudjelujući u rješavanju krize između SAD-a i tadašnjeg vladara Maroka. www.history.navy.mil
- ³ Notizie locali e provinciali – Ci scrivono da Lissa in data 14. decembre. Il Nazionale, 21. 12. 1867., 3.
- ⁴ *Pišu iz Splita dne 27. prošlog mjeseca.* NL, 1. 5. 1886., 3.
- ⁵ *Castelfidardo*, oklopljena fregata željezne konstrukcije, u vrijeme gradnje godine 1863. bila je opremljena i s jedriljem škunera. Brod je imao 4.250 tona i stroj od 700 KS. Dimenzije su mu bile 82 x 15 x 6 metara. Kao naoružanje imao je 27 topova različitog kalibra. S obzirom da je brod ostao u službi sve do 1910. godine, na njemu su nekoliko puta obavljane različite rekonstrukcije. Za nas je zanimljivo da je bio jedan od sudionika više bitke. Pod zapovjedništvom kapetana bojnog broda Cacacea, bio je u sastavu eskadre kontraadmirala Vacce; Josef Fleischer: *Geschichte der K.K. Kriegsmarine während des krieges im jahre 1866.* Wien, 1906., 5.
- ⁶ *Nave Italiana.* Narod, 18.1.1887. 3.
- ⁷ Bojni brod HMS *Alexandra* bio je prva britanska oklopnača koja je porinuta u nazočnosti člana kraljevske obitelji. Kako su vojvoda i vojvotkinja od Edinburgha, poslije kraljica Alexandra, nazočili porinuću 1877. godine, brodu je u čast vojvotkinje izmijenjeno ranije planirano ime. Brod duljine 99, širine 19,5 i visine 8 metara, imao je 9.492 tone i 8.610 KS, mogao je ploviti brzinom od 15 čvorova i imao 674 člana posade. Odmah nakon porinuća *Alexandra* je postala admiralski brod Sredozemne flote i zadržala tu čast sve do 1889. godine. Brod je prodan godine 1908.; [http://en.wikipedia.org/wiki/HMS_Alexandra_\(1875\)](http://en.wikipedia.org/wiki/HMS_Alexandra_(1875)). HMS Dreadnought, porinut 1875. godine, bio je nova

- podvrsta bojnih brodova, prva jedinica naoružana sa 10 topova kalibra 305 mm, koja je značila korjenito poboljšanje kvalitete u odnosu na starije brodove jedinstvenog tipa i preddreadnoughte. Nakon britanskog, svi brodovi s glavnom bitnicom jedinstvenog kalibra nazvani su *dreadnoughtima*, pa tako i poznati austrougarski bojni brodovi klase Tegetthoff: *Viribus Unitis*, *Tegetthoff*, *Prinz Eugen* i Szent Istvan. Zvonimir Freivogel: *Austrougarski bojni brodovi I. svjetskog rata*. Rijeka, 2003., 42.
- ⁸ *La squadra inglese del Mediterraneo*. Pokrajinski viestnik Narod, 15. 9. 1887., 3.; *Domani arriveranno a Spalato*. Narod, 27. 9. 1887., 3.
- ⁹ *Španjolsko bojno brodovlje*. NL, 1. 8. 1888., 3.
- ¹⁰ *Na putu za Kotor*. NL, 28.11.1888., 3.; *Njemačko brodovlje*. Narod, 27. 11. 1888., 3.
- ¹¹ *Squadra germanica*. SD, 30. 11. 1889., 3.
- ¹² Admiralski brod *Kaiser* i *Deutschland* iz iste klase bili su zadnji njemački veliki ratni brodovi sagrađeni u inozemnim brodogradilištima godine 1874. Imali su oko 8800 tona deplasmana, dimenzije 90 x 19 x 8 metara i strojeve od 5637 induciranih KS. Oklopnačica Friedrich Karl koja je također boravila u Splitu, sagrađena je u Francuskoj 1867. godine kao prvi bojni brod koji je specijalno naručila njemačka mornarica. Preussen je, za razliku od gore spomenutih, bio prvi koji je godine 1876. sagrađen u brodogradilištu Vulcan u Stettinu, Njemačkoj. Steve Crawford: *Battleships and carriers*. London, 2002., 82., 134. Na Kaiseru "*se još nalazila dvorana urešena po istočnu, kako je bilo kad je onomadne rečenim brodom putovao njemački cesar*". *Vis*, 4. prosinca. Narod, 6. 12. 1889., 2.
- ¹³ *La squadra germanica a Spalato*; Spalato 20. febbraio. SD, 21.2.1891., 3; Spalato, 21. febbraio. SD, 25. 2. 1891., 3; Spalato 26. febbraio. SD, 28. 2. 1891., 3; Spalato 27. febbraio. SD, 4. 3. 1891., 3.
- ¹⁴ Njemačko ratno brodovlje. NL, 18. 2. 1891. 3; Brzjavljaju nam iz Splita dne 24. tekućega. NL, 25. 2. 1891., 3; Pišu nam iz Kaštel Sućurca, dne 4. ožujka. NL, 7. 3. 1891., 3
- ¹⁵ *Inglesko brodovlje u Spljetu*. SD, 4.7.1891., 3. Admiral Sir Anthony Hiley Hoskins (1828.-1901.) je, nakon služenja u Južnoj i Sjevernoj Americi te afričkim vodama, postao 1889. godine zapovjednik cjelokupne Sredozemne flote. Godine 1891. postao je prvi pomorski lord (*First Sea Lord*) odnosno zapovjednik Stožera RM. http://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Hoskins
- ¹⁶ AM 1894/XLIV. 93-98.
- ¹⁷ Isto.
- ¹⁸ *La r. Squadra inglese in Dalmazia*. SD, 8. 7. 1893., 3. *Victoria*, admiralski brod viceadmirala Sir Georgea Tryona, potonula je krajem lipnja 1893. godine nakon sudara s također engleskim ratnim brodom *Camperdown* kod Tripolija. Među mnogobrojnim žrtvama bio je i viceadmiral Tryon, zapovjednik Sredozemne flote. http://en.wikipedia.org/wiki/British_Mediterranean_Fleet
- ¹⁹ *Engleški ratni brod "Surprise"*. Narod, 26. 5. 1894. 3.
- ²⁰ *Englezi u Split*. Narod, 22. 5. 1894., 3.
- ²¹ *Engleško brodovlje. Narodna je glazba*. Narod, 12. 6. 1894.
- ²² *Le feste di Kiel*. SD, 19. 6. 1895., 3.
- ²³ *Talijanski ratni brod*. Jedinstvo, 5. 2. 1897., 3.

- ²⁴ *Engleski bojni brod*. SD, 12. 10. 1898., 3.
- ²⁵ *La venuta della r. Squadra inglese*. SD, 7. 7. 1900., 2. John Arbuthnot Fisher (1841.-1920), britanski admiral, bio je istaknuti časnik i pomorski stručnjak koji je obavljao najodgovornije dužnosti u Ratnoj mornarici. Godine 1899. postao je vrhovni zapovjednik britanskih sredozemnih pomorskih snaga, a od 1904. do 1910. godine je prvi lord mora, odnosno načelnik Stožera RM, s izuzetnim zaslugama za razvitak mornarice i izobrazbu kadrova. Na toj dužnosti naslijedio ga je W. Churchill. *Pomorska enciklopedija*, svezak 2, Zagreb, 1975., 449.
- ²⁶ Englesko ratno brodovlje u Dalmaciji. U Spljetu 20. SD, 21. 7. 1900., 3.
- ²⁷ *Američko ratno brodovlje na Rijeci*. SD, 57 od 16. 7. 1904., 2.
- ²⁸ *Englesko bojno brodovlje pred Gružom*. NJ, 4. 9. 1906., 2; *Japanska eskadra na Rijeci*. SD, 13. 7. 1907., 3.
- ²⁹ *Engleski ratni brod*. SD, 4. 7. 1908., 2.
- ³⁰ *Engleska eskadra u Spljetu*. SD, 22. 7. 1908., 3.
- ³¹ *Francuska eskadra u Spljetu*. SD, 5. 1. 1910., 2. Radilo se o oklopljenim krstaricama od kojih su *J. Ferry* i *V. Hugo* bili sestriinski brodovi, sagrađeni 1903., odnosno 1904. godine. Bili su dužine 147 metara, širine 21 i visine 8,2 metra. Imali su 12.550 tona deplasmana i oko 28.000 IKS. Posada je brojila 720 ljudi. Treći brod, *E. Renan*, bio je duži 10 metara, imao je 13.680 tona deplasmana i 37.700 IKS. Sagrađen je 1906. godine i na njemu je plovilo 825 članova posade. *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine* 1910. Pola. 336-337.
- ³² *Engleska Kraljica udovica u Šibeniku*. SD, 3. 5. 1911., 2. O njezinom dolasku u Split godine 1893. vidi Gordana Tudor: *Strane jahte u splitskoj luci (1890.-1907.)*. Kulturna baština. Split. 34/ 2007., 147.
- ³³ *Ruska ratna lađa*. NL, 19. 8. 1911., 3. Ruska topovnjača *Chivinez* bila je namijenjena službi u Perzijskom zaljevu. Sagrađena je godine 1904., imala je 70 metara dužine, 11 širine i 3,4 metra visine, 1.340 tona deplasmana i 1.438 IKS.; *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine* 1910. Pola, 402.
- ³⁴ *Njemačka Vineta*. NJ, 26. 9. 1912., 3. Velika krstarica *Vineta* sagrađena je godine 1897. Imala je deplasman od 5885 tona i strojeve od 10.500 KS. Dimenzije su joj bile 105 x 17,6 x 6,6 metara. Brod je imao 473 člana posade; *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine* 1910. Pola, 302.
- ³⁵ *Megjunarodna flotna demonstracija u crnogorskim vodama*. SD, 5. 4. 1913., 1-2. Ona je predstavljala zadnje diplomatsko sredstvo da se zemlji protiv koje je uperena, predoči ozbiljnost položaja. U slučaju neuspjeha flotne demonstracije prelazilo se na mirnu blokadu luka ili cijele obale dotične države. Crnogorci su ipak zauzeli Skadar 23. travnja, ali su ga, u svibnju, pod pritiskom velikih sila, morali napustiti i u grad su ušle međunarodne snage pod zapovjedništvom admirala Burneya. To je istovremeno i značilo prestanak međunarodne blokade crnogorske obale. *Blokada dignuta. Internacijonalni odjeli ušli u Skadar*. Sloboda, 15. 5. 1913., 1.
- ³⁶ *Asquith i Churchill u Spljetu*. SD, 14. 5. 1913., 3.; *Lične vijesti*. NJ, 13. 5. 1913., 2. Admiralska jahta *Enchantress*, sagrađena je 1903. godine i bila je četvrti brod istog imena u sastavu Kraljevske mornarice. Dimenzije su joj bile 97,5 x 12,1 x 4,6 metara, imala je

3.470 tona i 6.400 KS. U mirnodopsko doba služila je kao službena jahta Admiraliteta, dok je u ratu imala funkciju broda bolnice. *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine* 1913. Pola, 386.

³⁷ *Asquit i Churchill u Dubrovniku*. SD, 17. 5. 1913. 3.

³⁸ *Prvi službeni dolazak engleske eskadre*. Novo doba, 2. 7. 1924., 2.

THE PRESENCE OF FOREIGN WARSHIPS IN WATERS OF SPLIT BEFORE WORLD WAR I

Summary

It is the usual practice for foreign warships to pass through the territorial sea and dock in the harbours of another country in time of peace. These arrivals must follow strict regulations of the international law.

Although the Adriatic was under the Austrian rule since 1814, the speedy development of Austrian Navy would not start until the second half of the 19th century. It was then that its war ships made their first appearance in the Adriatic. Warships of another countries, however, had already made their appearance in the harbours along the Adriatic. It was their usual practice to dock at Zadar, Vis and Dubrovnik. At this time, Zadar was the capital city of Dalmatia. Dubrovnik lost its status of naval port in 1886.

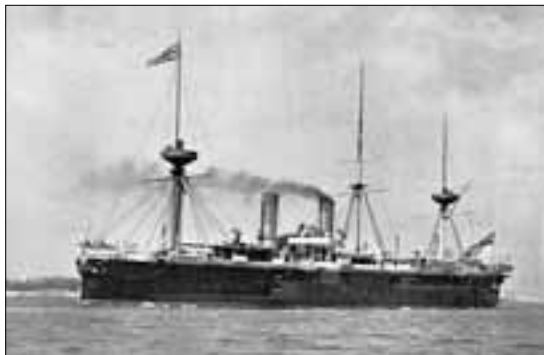
The very first foreign warship that visited Split in 1886 was the Italian warship. Since then, many ships would arrive in Split. Every arrival was reported by the press, particularly if there was a member of royalty aboard the ship who served as a naval officer. Among the most prominent visitors were future kings Edward VII and George V, and, one of the most remarkable individuals of the 20th century, Winston Churchill. He visited Split in 1913 as Minister of Navy. It was the last visit of this kind due to the outbreak of the World War I in the following year.

The British Mediterranean Fleet ships with headquarters in Malta, and German warships, were the most frequent visitors of the Split harbour. The arrivals of French squadron and a Russian warship were also noted before the outbreak of the war.

In 1893, Austria-Hungary made specific regulations regarding arrivals of friendly foreign ships in its harbours and territorial waters. These regulations were a basis for all maritime regulations made by maritime states in the future.

Churchill na admiralskoj jahti HMS Enchantress

HMS Alexandra, britanski bojni brod

Kaiser, njemački admiralski brod

Victor Hugo, francuska oklopljena krstarica